

Somos Béla

A hungarológiai ismeretnyújtás és a nyelvtanítás

Az elmúlt két, két és fél évtizedben a magyar nyelv és kultúra iránt folyamatosan növekvő érdeklődésnek lehetünk szemtanúi s egyúttal e folyamatnak részesei, segítői, közreműködői.

Mondandómat a továbbiakban - kapcsolódva számos előttem szólóhoz - három témakör köré csoportosítom:

1. a magyar kultúra és nyelv iránt érdeklődők összetétele, előzetes ismeretei, érdeklődésük motivációja;
2. a hungarológia fogalma, egy-két értelmezési lehetősége;
3. egy - a hungarológiai ismeretnyújtás és a nyelvoktatás szempontjait összekapcsolni törekvő - tananyag bemutatása.

I. A nyelvünk és kultúránk iránt megnyilvánuló és folytonosan növekvő érdeklődést jelzi, hogy ma már aligha lehetséges számon tartani - még határainkon belül is - hol, hogyan, hányan tanulnak magyarul. A heterogenitást - az életkor, a nemzetiség, az előképzettség tekintetében - jelzi, hogy a nyelvtanulók életkora - amellett, hogy a többséget a huszonévesek alkotják - a tizenéves kortól a nyugdíjkorig vagy an-

nak közeléig terjed. Ez utóbbit a NEI ún. egyéni nyelvtanfolyamának néhány résztvevője képviseli, az előbbit az MVSZ tanulóinak többsége. A tanítványok állampolgárságát ill. nemzetiségét tekintve, a NEI-ben átlag képviselt 65 országhoz az egyéb külföldi oktatóhelyeket hozzászámítva - a tanítványok által évente képviselt országok száma 85-90-re tehető. Az előképzettségben a skála az általános iskolai végzettségtől az egyetemi végzettségig ill. a tudományos fokozatig terjed. S az érdeklődés tekintetében hasonlóan színes a kép: hiszen akad olyan tanítványunk, aki azzal a nemes szándékkal vág neki hungarológiai tanulmányainak, hogy a magyar kultúra egészét a birtokába veszi; s van olyan aspiránsunk vagy tudományos gyakornokunk is, akit a magyar történelem, művészet egy szelete érdekel, s akad olyan is, akit egész Magyarországból semmi más, csak pl. az alma érdekel, az alma termelése és nemesítése, a különböző almafajták tulajdonságai. S van olyan nyelvtanuló is, akiben a magyar nyelv és kultúra iránti vonzódásnak nyoma sincs; az, hogy Magyarországra került tulajdonképpen a véletlennek, valamely főhivatal döntésének az eredménye, s a hallgatónak a célja, hogy a megszerzendő vagy megszerzett magyar nyelvtudás segítségével - azt, mintegy eszközként felhasználva - valamilyen szakképesítést szerezzen. Az érzelmi skála szintén széles: a közömbös 0 ponttól jobbra és balra - a bizonyos előítéletektől vagy téves előfeltételezésektől táplált - ilyen-olyan érzület-indulat előfordul.

S a Magyarországra, a magyar kultúrára vonatkozó ismeretek? Van olyan diákunk, aki anyanyelvén a Magyarországról szóló, a Magyarországgal foglalkozó valamennyi írást megismerte és feldolgozta szervezett hungarológiai tanulmányai kezdete előtt, s akad, aki a térképen se tudja elhelyezni Magyarországot. Az elmúlt évben tanult az egyik tanfolyamunkon egy ausztrál hallgató, aki, mikor tanára a Magyaror-

szággal szomszédos országokat vette sorra, csodálkozva vette tudomásul, hogy a Szovjetunió Magyarország szomszédja, ő ugyanis Magyarországot Szovjetunió részének tudta. S hogy ez nem is annyira szélsőséges példa, azt jelzi az is: számos diák minősíti akképpen tájékozottságát: "amikor idejöttem" - úgymond - "semmit sem tudtam Magyarországról". - Nagyok az eltérések abban is, hogy ki mennyi időt szán a magyar nyelvvel és kultúrával való megismerkedésre. (Ez a minimális egy-két hónaptól az optimális több évi időtartamig terjedhet). Számos variációt találunk, ha azt nézzük, hogy tanítványunk csak vagy elsősorban a nyelv, s csak vagy elsősorban a kultúra megismerését tervezi-e. Változatos a kép akkor is, ha azt tekintjük, van-e tanítványunknak valamilyen családi vagy rokoni kötődése Magyarországhoz, vagy érdeklődés ettől függetlenül jelentkezik.

A tényeket és momentumokat még nyilván soká sorolhatnánk, melyek a vázolt képet tovább színesítenék. Talán ennyi is elég azonban ahhoz, hogy kimondjuk: tekintettel az egyéni haladási tempó és az ismeretelsajátítás egyéb különbségeire szinte minden tanítványunk számára külön tananyagot, sajátos tanulási tervet és programot kell (vagy kellene) készítenünk. Ez lényegében összezseng azzal a korábbi lektori konferencián megfogalmazott igénnyel, mely minél több tananyag, jegyzet készítését szorgalmazza, hogy tanárnak, diáknak minél több választási lehetősége legyen.

Mielőtt egy már elkészült tananyagot ismertetnék, engedjék meg egy kis kitérő a hungarológia fogalmára, értelmezési lehetőségeire vonatkozóan.

II. A hungarológia fogalmi meghatározása körüli vita (egyik) alapkérdése, hogy tudománynak, egy külön tudománynak, vagy több diszciplína gyűjtőfogalmának, esetleg összekötő fogalmának tekintjük-e. Ha egyetlenként szemléljük, azaz a magyarsággal valamilyen módon kapcsolatos ismereteknek mintegy

a tárházaként, akkor oly tágas ez a raktár, hogy alig-alig áttekinthető, s a rendszerezés tudományosnak tekinthető szempontjait sem könnyű egyértelműen meghatározni. Ha viszont több tudományág - a magyar történelem, a magyar irodalom, néprajz, zene stb. - fölöttes kategóriájának tartjuk, akkor a fogalom létjogosultságán is eltűnődhetünk, hiszen az említett diszciplínák bírnak akkora önállósággal, hogy alosztályba való sorolásuk kérdéses lehet.

Am ha a hungarológia szűkebb vagy tágabb, ilyen vagy olyan értelmezése vita tárgya lehet, az bizonyos, hogy egy Magyarországon kívüli, esetleg tőle távoli egyetemen dolgozó magyar lektornak - azon túl, hogy irodalmár vagy nyelvész, vagy néprajzos, vagy zenetudós - szűkebb szakterülete fontosságát nem kisebbítve, hungarológusnak azaz magyarságszakértőnek kell lennie.

Mivel azonban a polihisztorok kora lejárt, a mostig fölgyűlt tudásanyag már-már lehetetlenné teszi, hogy egy-egy magyar tanár, lektor, (esetünkben: hungarológus) a tanítvány által felvetett minden kérdésre kapásból válaszolni tudjon. Viszont válaszolnia - valamilyen segítséget, eligazítást nyújtania - mégiscsak kell. A megoldás az lehet, hogy a hungarológiát (magát, vagy annak egy fontos részterületét) valamilyen szelekciós metodikának tekintjük, mely lehetőségessé teszi, hogy adott életkorú, előképzettségű, érdeklődésű, nemzetiségű hallgató a magyarságismereti stúdiumaihoz az egyéniségével, ismereteivel, magyartudásával adekvát anyagot, útjelzőt (bibliográfiát, cikkgyűjteményt, könyvtári eligazítást) megtalálja.

Ennek a válogatásnak - miként a hungarológiai kutatásoknak - fontos része lehet annak a számbavétele, és prezentálása, hogy egy adott ország (nyelv, kultúra) szempontjából eltérő vagy épp hasonló sajátosságai s egyéb kapcsolódási pontjai révén a magyarság történetének, művészetének, kultú-

rájának (stb.) mely momentuma lehet különösen érdekes.

III. Visszakanyarodva a bevezetőben említett tananyaghoz, megemlítem, hogy a Magyarországra tanulási céllal érkező külföldiek többsége szakmai ismereteket, szakképzettséget, diplomát akar szerezni. Esetükben tehát a magyar nyelv tanítása a szakmai felkészítéssel, a szaknyelvi oktatással fonódik össze, s hungarológiai ismeretek nyújtására akkor kerül sor, ha az az adott szakma, szakterület szempontjából is érdekes. (Pl. az ún. műszaki szakirányban: Eötvös Loránd tiszti ingája, Puskás Tivadár telefonközpontja, az orvosoknál Semmelweis Ignác, stb.).

Az utóbbi években - örvendetes módon - növekszik azoknak a diákoknak a száma is, akiket a magyar nyelv és kultúra iránti érdeklődés vezet Magyarországra. Az ő számukra írt középhaladó nyelvkönyvek olvasmányainak témái a magyarságismeret köréből kerülhetnek ki.

Ezen hallgatók számára készült a Magyarországról magyarul c. jegyzet. A jegyzet tizennégy leckéje közül három a magyar irodalom, művészet és tudomány néhány kiemelkedő alkotójáról szól, két lecke - egy, a Hősök-terén tett látogatás keretében - a magyar történelem fontosabb eseményeit, s meghatározó egyéniségeit veszi sorra. Öt lecke a mai Magyarország tájaira, néhány városába viszi el a nyelvtanulót, s bemutatja a Közép-Európa népeit és országait összekötő folyamat, a Dunát. Egy-egy lecke szól a magyar borról, a magyar nyelvről s a magyar mezőgazdaságról. Egy lecke a fiatalok számára általában érdekes sportról, a nemzetit és az internacionálist összekapcsoló olimpiai mozgalomról, ezen belül a magyar sport eredményeiről szól.

A jegyzet alapfokú magyar nyelvismeretre - 1200-1400-as kiinduló szókincsre - építve használható.

A jegyzet nyelvtana felöleli az igenevek alkotását és használatát, bemutatja és gyakoroltatja a szóképzés főbb mód-

jait, áttekinti a hely, az idő és az egyéb határozói viszonyokat, ill. azok kifejezőmódját.

Csaknem minden lecke után egy-két népdal szövege és kottája is megtalálható. (Összesen 31 népdal). A népdalok jelenlétét - gondolom - nem szükséges indokolni, ha mégis, s ha számukat netán valaki sokallná, megemlítem, hogy e népdalok amelletr, hogy ezek a magyarságismeret lényegéhez tartoznak, a nyelvórán való gyakorlásuk nemcsak hangulatossá oldja az órát, hanem a kiejtés, a helyes intonáció megtanulásában is nagy segítségünkre lehetnek.

Az olvasmányszövegeket és a nyelvtani egységeket követő gyakorlatok többsége az aktuális nyelvtant forgatja, egy-egy közöttük ismétlődő jellegű. A feladatok közt szereplő társalgási gyakorlatok témasora az Állami Nyelvvizsgán szokásos témák figyelembevételével készült. A "Beszélgetés" című gyakorlatok válaszokat nem, csak kérdéseket tartalmaznak, ez bővebb vagy szűkebb feldolgozást, de mindenképp alkotó jellegű felhasználást, bővítést, kiegészítést, módosításokat is lehetővé tesz.

A jegyzet 1985/86-ban készült, s 1988 őszén jött ki a nyomdából. A jegyzet elkészülte óta eltelt idő bizonyos módosítást ill. kiegészítést tesz szükségessé. Az első olvasmány Petőfiről szól. Az olvasmány végén ez olvasható:

"Petőfi Bem tábornoknak, a nagy lengyel forradalmárnak a seregében harcolt. 1849 végén a harctéren halt meg. A csata után közös sírba temették."

Az olvasmány két utolsó mondata viszont nem igényel módosítást vagy magyarázatot, ma is helytálló:

"A nép nem hitte el, hogy Petőfi meghalt. Hosszú idővel a szabadságharc után is visszavárták Petőfit."

Kiegészítésre szorul a 95. oldalon kezdődő "Olimpiai játékok" c. olvasmány, melyből hiányzik az utolsó, az 1988-as szövegi olimpia említése, valamint az, hogy az ottani tizenegy

aranyéremmel a magyar olimpiai aranyak száma 123-ra nőtt.

Az egyes olvasmányok szövege egy vagy másfél oldalnyi, kiindulópontnak tekinthető, s a tanítványok nyelvtudásától, érdeklődésétől függően bővíthető.

Szende Aladár

Gyerekek magyarra tanítása nyelv és kultúra
egységében

Nyugati országokban élő szórványmagyságunk gyermekeit az első Anyanyelvi Konferencia határozatából, 1971 óta tanítjuk magyarra. Ennek formái igen különbözők voltak: hétvégi iskolák, egyesületi foglalkozások, klubdélutánok, jeles napokon rendezett ünnepélyek, családok együttes vállalkozásában alkotott iskolaszerű foglalkozások stb. voltak az oktatás formái odakint. Nagy Károly szociológus tanár először 1964-ben mérte föl az amerikai magyaroktatás helyzetét, s